

РОЗДІЛ V
Підприємництво, торгівля та
біржова діяльність

УДК 338.4:658.821

Кошій Оксана,
доктор економічних наук, професор,
Луцький національний технічний університет,
кафедра менеджменту,
м. Луцьк; ORCID ID: 0000-0001-6089-4550,
e-mail: o.kocshiy@lntu.edu.ua

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-86-93>

ВИРОБНИЦТВО ЯКІСНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Ефективність функціонування підприємства залежить від його конкурентоспроможності. Передумовою забезпечення конкурентоспроможності підприємства є його спроможність виготовляти конкурентоспроможну продукцію, затребуваність якої на ринку залежить від її якісних характеристик. Обґрунтовано, що причиною низької конкурентоспроможності вітчизняних підприємств є низька конкурентоспроможність їх продукції, зумовлена її низькою якістю. Низька якість продукції спровокована моральним та фізичним зносом основних засобів вітчизняних підприємств, використанням застарілих технологій, неналежним управлінням якістю продукції. Доведено, що оновлення техніко-технологічної бази вітчизняних підприємств та використання концепції загального менеджменту якості сприятиме зростанню якості та конкурентоспроможності продукції. Це в свою чергу призведе до підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, конкурентоспроможність продукції, якість, рентабельність, менеджмент якості.

Koshchii Oksana,
D.Sc. (Economics), Professor,
Lutsk National Technical University,
Department of Management
Lutsk

PRODUCTION OF QUALITY PRODUCTS AS THE BASIS OF ENSURING
COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

The article explore the problems of ensuring the competitiveness of domestic enterprises. The purpose of the article is to develop recommendations for improving the quality of products as a basis for ensuring the competitiveness of domestic enterprises on the world market.

Levels of competitiveness are given: product competitiveness, enterprise competitiveness, industry competitiveness, country competitiveness. The interdependence of different levels of competitiveness among themselves is substantiated. The competitiveness of the enterprise depends on the competitiveness of the products it manufactures. The competitiveness of the industry depends on the competitiveness of the enterprises operating in it. The competitiveness of the country depends on the competitiveness of the branches of its national economy. The low competitiveness of domestic enterprises provokes a low level of competitiveness of the national economy. In turn, the low competitiveness of domestic enterprises is caused by the low competitiveness of the products they manufacture, and

the latter by their low quality.

The low quality of products is caused by the moral and physical wear and tear of the fixed assets of domestic enterprises, the use of outdated technologies, the lack of sufficient financial resources, improper management of product quality, and the insufficient level of motivation of employees to produce high-quality products. It was concluded that updating the technical and technological base of domestic enterprises will contribute to the growth of quality and competitiveness of products. An important role in improving the quality and competitiveness of the products of domestic enterprises can be played by the introduction of the concept of general quality management, which is oriented towards the management of the enterprise, which involves not only the management of product quality, but also the quality of work in general with the active involvement of all personnel. At the core of the TQM concept is the development, maintenance and continuous improvement of quality to meet customer needs. This, in turn, will lead to an increase in the competitiveness of domestic enterprises and the efficiency of their functioning on the market.

Key words: enterprise competitiveness, product competitiveness, quality, profitability, quality management.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

У ринкових умовах важливою передумовою забезпечення конкурентоспроможності підприємства виступає його здатність виготовляти та реалізовувати конкурентоспроможну продукцію. У свою чергу, конкурентоспроможність продукції в основному пов'язана з її ціною і якістю. Причому все більшої значимості набуває другий чинник.

Якість продукції нині виступає основною складовою її конкурентоспроможності. Вона багато в чому впливає на затребуваність продукції з боку споживачів, тому що саме якісні характеристики задовольняють їх потреби. І якщо підприємство не може запропонувати споживачам продукцію з необхідним рівнем її якісних характеристик, то в нього немає жодних шансів на перемогу в інтенсивній конкуренції на ринку [1; 2]. При цьому сучасним підприємствам потрібно всі більше приділяти уваги постійному підвищенню якісних характеристик своєї продукції. Справа у тому, що нині помітно посилилися вимоги, які пред'являються споживачем до якості продукції. Все більшого значення набувають екологічні, ергономічні, естетичні характеристики продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення високої якості продукції як вагомого чинника підвищення конкурентоспроможності підприємства присвятили праці Березіна Л., Биба В., Вараксина О., Дудченко А., Капінос Г., Ларіонова К., Липчак М., Олійник А., Прокопенко І., Рак А., Теницька Н., Хитрова О. тощо. Проте для вітчизняних підприємств питання забезпечення високої конкурентоспроможності за рахунок підвищення якості їх продукції є особливо актуальним. Вітчизняні підприємства на даний момент не можуть забезпечити належний рівень якості та конкурентоспроможності своєї продукції на світових ринках, що негативно відображається на їх конкурентоспроможності та ефективності функціонування.

Мета статті – розробити рекомендації щодо підвищення якості продукції як основи забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світовому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існують різні рівні конкурентоспроможності: конкурентоспроможність продукції, конкурентоспроможність підприємства, конкурентоспроможність галузі, конкурентоспроможність країни (рис. 1).

Всі рівні конкурентоспроможності взаємопов'язані між собою. Конкурентоспроможність підприємства залежить від конкурентоспроможності продукції, яку воно виготовляє. Конкурентоспроможність галузі залежить від конкурентоспроможності підприємств, які в ній функціонують. Конкурентоспроможність країни залежить від конкурентоспроможності галузей її національної економіки.

Рис. 1. Рівні конкурентоспроможності

Джерело: сформовано автором.

Непрямим показником конкурентоспроможності вітчизняних підприємств може бути конкурентоспроможність національної економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг конкурентоспроможності країн світу у 2021 р.

Місце 2021	Країни	Місце 2020	Місце 2021	Країни	Місце 2020
1	Швейцарія	3	41	Італія	44
2	Швеція	6	47	Польща	39
3	Данія	2	51	Туреччина	46
4	Нідерланди	4	53	Болгарія	48
5	Сінгапур	1	54	Україна	55
10	США	10	55	Мексика	53
14	Канада	8	57	Бразилія	56
15	Німеччина	17	58	Перу	52
18	Великобританія	19	60	Монголія	61
29	Франція	32	63	Аргентина	62
31	Японія	34	64	Венесуела	63

Джерело: [3].

Дані таблиці свідчать, що лідерами за рівнем конкурентоспроможності нині є Швейцарія (посідає перше місце), Швеція (посідає друге місце) та Данія (посідає третє місце). Україна у 2021 р. за рівнем конкурентоспроможності посіла 54 місце серед 64 країн. І хоча у 2021 р. Україна покращила на одну позицію своє місце у рейтингу, однак рівень конкурентоспроможності національної економіки був низьким.

Однією з причин низької конкурентоспроможності національної економіки є низька конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, спричинена їх неспроможністю виготовляти конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію.

Вітчизняні підприємства нині на світовому ринку переважно реалізують дешеву продукцію, з низьким рівнем доданої вартості. Однак такий підхід не дозволяє їм забезпечити високий рівень конкурентоспроможності та отримання значних прибутків.

В результаті вітчизняні підприємства отримують невисокі прибутки (табл. 2) та мають низькі показники рентабельності діяльності (табл. 3).

Таблиця 2

Чистий прибуток (збиток) підприємств (без урахування банків), млн. грн

Роки	Чистий прибуток (збиток)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2016	29705,0	73,0	396745,4	27,0	367040,4
2017	168752,8	72,4	515460,6	27,6	346707,8
2018	288305,5	73,9	584358,0	26,1	296052,5
2019	523779,0	73,6	772019,6	26,4	248240,6
2020	68054,9	71,0	599404,7	29,0	531349,8

Джерело: [4].

Дані таблиці свідчать, що протягом 2016-2020 рр. спостерігалась негативна нестійка тенденція до збільшення питомої частки вітчизняних підприємств, які працювали збитково. В результаті у 2020 р. питома частка збиткових підприємств становила 29,0 %, що було на 2,0 відсоткові пункти більше рівня 2016 р.

Все це негативно відображається на рентабельності діяльності вітчизняних підприємств. В результаті рівень рентабельності діяльності вітчизняних підприємств є невисоким.

Таблиця 3

Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств, %

Роки	Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств			
	усього	у т. ч.		
		великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства
2010	4,0	3,9	5,0	1,8
2011	5,9	6,2	6,0	4,2
2012	5,0	5,2	5,0	4,1
2013	3,9	5,0	3,2	2,2
2014	-4,1	0,7	-3,6	-17,9
2015	1,0	4,0	0,0	-4,2
2016	7,4	8,8	6,9	5,2
2017	8,8	11,2	7,3	6,5
2018	8,1	9,1	7,0	8,3
2019	10,2	10,3	10,0	10,7
2020	6,2	8,3	5,4	3,9
2021	12,6	17,1	7,6	15,0

Джерело: [4].

Дані таблиці свідчать, що на вітчизняних підприємствах протягом 2010-2021 рр. спостерігалась нестійка позитивна тенденція до підвищення рентабельності операційної діяльності. В результаті у 2021 р. рентабельність операційної діяльності становила 12,6 %, що було на 8,6 відсоткові пункти вище рівня 2010 р. Позитивна тенденція до зростання рентабельності операційної діяльності була характерна і для великих, середніх та малих підприємств. Так у 2021 р. рентабельність операційної діяльності великих підприємств становила 17,1 %, що було на 13,2 відсоткові пункти вище 2010 р., рентабельність операційної діяльності середніх підприємств становила 7,6 %, що було на 2,6 відсоткові пункти більше рівня 2010 р, рентабельність операційної діяльності малих підприємств становила 15,0 %, що було на 13,2 відсоткові пункти більше рівня 2010 р.

Це вимагає удосконалення діяльності вітчизняних підприємств. В першу чергу слід звернути увагу на те, що основою для забезпечення високої ефективності функціонування підприємств та їх

конкурентоспроможності виступає спроможність виготовляти конкурентоспроможну продукцію. При цьому слід орієнтуватись на виготовлення високоякісної продукції з високим рівнем доданої вартості.

На вітчизняних підприємствах спостерігаються проблеми з виробництвом якісної продукції. Лідируючі позиції у світовому рейтингу якості продукції посідає Німеччина (перше місце у рейтингу), яка набрала 100 балів за даним показником. Друге місце посідає Швейцарія (98 балів). У першій десятці рейтингу більшість позицій займають європейські країни, за винятком США, Канади та Японії.

В той же час, згідно оцінок експертів, за останні кілька років в Україні значно знизилась якість виробленої продукції. В результаті Україна у рейтингу якості продукції посіла лише 45-е місце з 35 балами зі 100 можливих. Таким чином, серед 52 країн світу Україна посіла 8 місце з кінця у рейтингу якості продуктів [5]. Трохи вище розташувалася Індонезія (36 балів), а нижче – В'єтнам (34 бали). Для порівняння, найближчі сусіди України опинилися на вищих позиціях рейтингу. Польща набрала 51 бал, Угорщина – 45 балів.

Причин низької якості вітчизняної продукції багато, оскільки якість продукції залежить від цілого ряду чинників (табл. 4).

Таблиця 4

Чинників, які впливають на рівень якості продукції

Чинники	Складники чинників
Технічні	Конструкція виробу; технологія виготовлення; засоби технічного обслуговування та ремонту; технічний рівень бази проектування, виготовлення і експлуатації тощо.
Організаційні	Розподіл праці та спеціалізація; форми організації виробничих процесів; ритмічність виробництва; форми та методи контролю; способи транспортування, зберігання, експлуатації (споживання), технічного обслуговування, ремонту.
Економічні	Ціна; собівартість; форми та рівень зарплати; рівень затрат на технічне обслуговування та ремонт; ступінь підвищення продуктивності праці.
Суб'єктивні	Професійна підготовка робітника, його фізіологічні і емоційні особливості.

Джерело: [6].

Однією з вагомих причин низької якості вітчизняної продукції є значний фізичний і моральний знос основних засобів вітчизняних підприємств (табл. 5). Це не сприяє виробництву високоякісної продукції, яка б відповідала світовим стандартам.

Таблиця 5

Рівень зносу основних засобів за видами економічної діяльності промисловості, %

Показники	Роки				
	2016	2017	2018	2019	2020
Промисловість	69,4	59,1	66,4	59,1	63,9
-Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	54,6	47,2	43,1	36,5	47,3
-Переробна промисловість	76,4	64,6	64,3	51,4	63,0

Джерело: [4].

Дані таблиці свідчать, що у 2020 р. рівень зносу основних засобів вітчизняних підприємств становив 63,9 %. І хоча це на 5,5 відсоткові пункти було нижче рівня 2016 р., однак такий показник свідчить про вкрай незадовільний стан їх засобів виробництва. На вітчизняних підприємствах, які функціонують у добувній промисловості і розробленні кар'єрів ситуація дещо краща. Рівень зносу їх основних засобів у 2020 р. становив 47,3 %, що було на 7,3 відсоткові пункти нижче рівня 2016 р. В той же час на переробних підприємствах рівень зносу основних засобів у 2020 р. становив 63,0 %, що було на 13,4 відсоткові пункти нижче рівня 2016 р. Однак дані показники характеризують лише фізичний знос основних засобів вітчизняних підприємств. Поганою є ситуація і з їх моральним зносом.

Вітчизняні підприємства часто в процесі виробництва використовують застарілі технології, які не дозволяють виготовляти високоякісну продукцію. Зважаючи на це, нині для вітчизняних підприємств вкрай необхідним є проведення техніко-технологічної модернізації, однак для цього потрібні значні кошти, яких в них не має.

Ще однією проблемою з якою стикаються вітчизняні підприємства є недостатній рівень зацікавленості працівників у забезпеченні високої якості продукції, виявлення шляхів її покращення.

Потребують удосконалення на вітчизняних підприємствах і підходи до управління якістю. Досить часто на вітчизняних підприємствах управління якістю продукції носить епізодичний, фрагментарний характер. Це не дозволяє отримати належних результатів та забезпечити постійно високу якість продукції.

Важливу роль у підвищенні якості продукції вітчизняних підприємств може відіграти запровадження концепції загального менеджменту якості (TQM) [7].

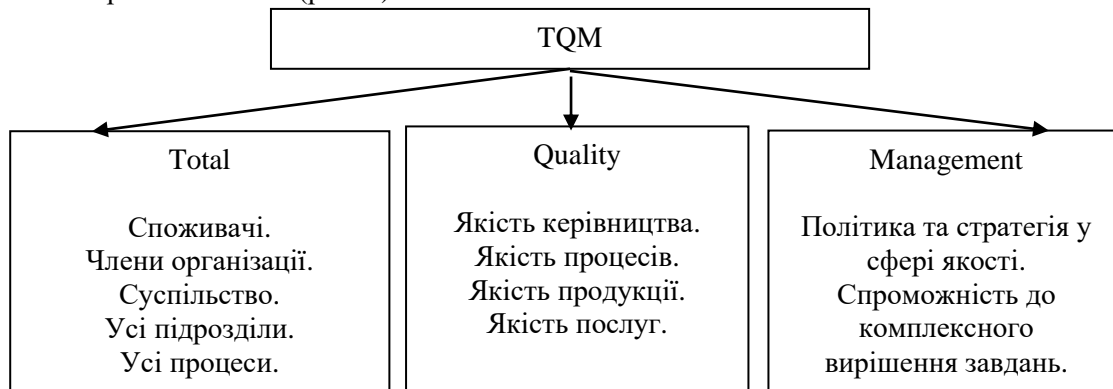
Загальний менеджмент якості – це підхід до управління організацією, спрямований на якість, на участь усіх членів організації в її забезпеченні, зорієнтований на досягнення довгострокового успіху за рахунок задоволення вимог споживачів і отримання вигоди для членів організації і суспільства [7; 8].

Концепція загального менеджменту якості (TQM) зорієнтована на такому управлінні підприємством, яке передбачає не лише управління якістю продукції, але і якістю роботи в цілому із активним залучення усього персоналу.

Загальний менеджмент якості представляє собою технологію управління процесами підвищення якості. Даний підхід поєднав всі передові методи управління і технологічні засоби в одну комплексну систему, зорієнтовану на покращення результатів виробничої діяльності [7].

Концепція TQM охоплює усі структурні підрозділи підприємства, усі види виробничої діяльності та націлена на використання матеріальних (технічних) і людських ресурсів для найефективнішого задоволення потреб споживачів, працівників підприємства та суспільства в цілому.

В основі концепції TQM лежить розробка, підтримка та постійне удосконалення якості для задоволення потреб споживача (рис. 2).

Рис. 2. Схема TQM

Джерело: [7]

TQM базується на 12 основних принципах [7]:

- орієнтація діяльності підприємства на задоволення потреб споживачів;
- постійне підвищення якості;
- постійне удосконалення виробництва і діяльності у сфері якості;
- безперервність процесу забезпечення якості;
- управління якістю на усіх стадіях життєвого циклу;
- виробничі відносини між працівниками розглядаються як відносини споживача і постачальника;

- акцентування зусиль у сфері якості на людських ресурсах (підвищення уваги на відношенні працівників до праці, на стилі управління, на організаційній культурі);
- залучення всіх працівників до вирішенні проблем якості;
- постійне підвищення професійного рівня працівників;
- акцентування уваги на попередженні невідповідностей, а не на їх виявленні;
- отримання достовірних даних про якість за рахунок використання статистичних методів;
- оптимізація складових «якість-витрати-час».

Висновки і перспектива подальших досліджень. Таким чином, значна кількість вітчизняних підприємств стикається з проблемою низької їх конкурентоспроможності та ефективності функціонування на ринку. В значній мірі це зумовлено низькою конкурентоспроможністю продукції вітчизняних підприємств, що зумовлено невисокою якістю їх продукції. Для підвищення якості продукції вітчизняним підприємствам варто приділити увагу модернізації їх техніко-технологічної бази, яка нині суттєво морально та фізично застаріла, підвищенню мотивації працівників до виробництва високоякісної продукції та завчасного виявлення проблем у даній сфері, запровадженню концепція TQM у сфері управління якістю.

Джерела та література

1. Дудченко А., Прокопенко І. Теоретичні засади конкурентоспроможності торговельних підприємств. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. №6(6). С. 23-31.
2. Березіна Л.М., Вараксіна О.В., Олійник А.С., Рак А.Г. Теоретико-методологічні основи управління конкурентоспроможністю підприємства. *Агросвіт*. 2021. № 21-22. С. 35-42.
3. Рейтинг конкурентоспроможності стран 2021-IMD. URL: <https://www.campiogroup.com/news/2021/rejting-konkurentosposobnosti-stran-2021-imd/> (дата звернення 5.11.2022).
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 01.11.2022).
5. Мировой рейтинг качества продуктов: Украина заняла 8-е место с конца. URL: <https://www.capital.ua/ru/news/109400-mirovoy-reyting-kachestva-produktov-ukraina-zanyala-8-e-mesto-s-kontsa#ixzz7m9YqTWgB> (дата звернення 5.11.2022).
6. Биба В.В., Теницька Н.Б. Якість продукції як чинник конкурентоспроможності підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. № 12. С. 171-176.
7. Капінос Г.І., Ларіонова К.Л., Липчак М.І. Проблеми та перспективи впровадження концепції загального менеджменту якості (TQM) на вітчизняних підприємствах в умовах євроінтеграції. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 4. Т. 1. С. 100-105.
8. Хитрова О.А. TQM як соціально-орієнтована філософія управління підприємством: суть та умови впровадження. *Підприємство та інновації*. 2020. Вип. 11-2. С. 56-61.

References

1. Dudchenko, A., Prokopenko, I. (2022). Teoretychni zasady konkurentospromozhnosti torhovelnykh pidpryemstv. [Theoretical principles of competitiveness of trade enterprises]. *Nauka i tekhnika sohodni*. 6 [in Ukrainian].
2. Berezina, L., Varaksina, O., Oliinyk, A., Rak, A. (2021). Teoretyko-metodolohichni osnovy upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpryemstva. [Theoretical and methodological foundations of enterprise competitiveness management]. *Ahrosvit*. 21-22 [in Ukrainian].
3. Reitynh konkurentosposobnosty stran 2021- IMD. [Country Competitiveness Ranking 2021-IMD]. <https://www.campiogroup.com/news/2021/rejting-konkurentosposobnosti-stran-2021-imd/> [in Ukrainian].
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Myrovoi reitynh kachestva produktov: Ukrayna zaniyala 8-e mesto s kontsa. [World Food Quality Ranking: Ukraine ranked 8th from the bottom]. <https://www.capital.ua/ru/news/109400-mirovoy-reyting-kachestva-produktov-ukraina-zanyala-8-e-mesto-s-kontsa#ixzz7m9YqTWgB> [in Ukrainian].
6. Byba, V., Tenytska, N. (2017). Yakist produktsii yak chynnyk konkurentospromozhnosti pidpryemstva. [Product quality as a factor of enterprise competitiveness]. *Ekonomika i suspilstvo*. 12 [in Ukrainian].
7. Kapinos, H., Larionova, K., Lypchak, M. (2019). Problemy ta perspektyvy vprovadzhenia kontseptsii zahalnoho menedzhmentu yakosti (TQM) na vitchyznianskykh pidpryemstvakh v umovakh yevrointehratsii. [Problems

and prospects of implementing the concept of total quality management (TQM) at domestic enterprises in the conditions of European integration]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. 4 [in Ukrainian].

8. Khytrova, O. (2020). TQM yak sotsialno-orientovana filosofii upravlinnia pidpriemstvom: sut ta umovy vprovadzhennia. [TQM as a socially-oriented philosophy of enterprise management: essence and conditions of implementation]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*. 11-2 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.12.2022 р.